

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЩО РЕГУЛЮЄ МИТНУ БРОКЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ**THEORETICAL AND LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE SYSTEM OF ECONOMIC LEGISLATION OF UKRAINE REGULATING CUSTOMS BROKERAGE ACTIVITIES****Іванченко Е.П., к.ю.н.,
докторант***Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена дослідженню актуальної теоретико-методологічної проблеми формування системи господарського законодавства України, що регулює митну брокерську діяльність.

Актуальність дослідження проблематики систематизації законодавства про митну брокерську діяльність зумовлена стрімким зростанням обсягів нормативно-правової бази та наявністю в ній значної кількості застарілих нормативно-правових актів. Така ситуація призводить до ускладнення правозастосовчої практики та зниження ефективності правового регулювання суспільних відносин, щодо організації та безпосереднього здійснення митної брокерської діяльності.

Мета систематизації господарського законодавства про митну брокерську діяльність полягає в усуненні наявних проблем шляхом впорядкування нормативно-правових актів, усунення суперечностей, лакун та дублювання норм, а також приведення їх у відповідність до сучасних соціально-економічних умов.

Систематизація є невід'ємною складовою правової політики держави та державної митної політики зокрема, спрямованої на забезпечення верховенства права та підвищення якості правового регулювання митних відносин в цілому і митних брокерських зокрема, пріоритетно в період дії правового режиму воєнного стану та у період повоєнного економічного відновлення України.

У статті автор досліджує окремі види джерел права та наводить систему законодавства, що регулює митну брокерську діяльність за традиційною (ієрархічною) побудовою законодавства. Автором подається система нормативно-правових актів, що регулюють митну брокерську діяльність, яка формується залежно від їх юридичної сили, тобто визначається компетенцією суб'єктів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо), які одним із своїх завдань мають функцію нормотворення. Отже, вибудовується за суб'єктивним критерієм.

У статті зроблено висновок, що практичне застосування законодавства, що регулює митну брокерську діяльність, ускладнюється розпорошеністю його норм серед різних нормативно-правових актів, що призводить до неоднозначного тлумачення та застосування цих норм на практиці. Формування законодавства, як правової основи митної брокерської діяльності є першим і найважливішим етапом створення цілісної правової системи, що забезпечує ефективне регулювання даного виду діяльності.

Ключові слова: система законодавства, систематизація законодавства, господарське законодавство, джерела права, законодавство, що регулює митну брокерську діяльність, модернізації правового регулювання митної брокерської діяльності.

The article is devoted to the study of the topical theoretical and methodological issue of formation of the system of economic legislation of Ukraine regulating customs brokerage activities.

The relevance of the study of the issues related to systematisation of legislation on customs brokerage is due to the rapid growth of the regulatory framework and the presence of a significant number of outdated legal acts in it. This situation leads to a complication of law enforcement practice and a decrease in the effectiveness of legal regulation of social relations related to the organisation and direct implementation of customs brokerage activities.

The purpose of the systematisation of economic legislation on customs brokerage is to eliminate the existing problems by streamlining regulations, eliminating contradictions, gaps and duplication of norms, and bringing them in line with current socio-economic conditions.

Systematisation is an integral part of the legal policy of the State and the State customs policy in particular, aimed at ensuring the rule of law and improving the quality of legal regulation of customs relations in general and customs brokerage relations in particular, with priority during the period of martial law and post-war economic recovery of Ukraine.

In the article, the author examines certain types of sources of law and provides a system of legislation regulating customs brokerage activities based on the traditional (hierarchical) structure of legislation. The author presents a system of legal acts regulating customs brokerage activities which is formed depending on their legal force, i.e., determined by the competence of entities (public authorities, local self-government bodies, etc.) which have the function of rule-making as one of their tasks. Thus, it is built according to the subject criterion.

The article concludes that the practical application of legislation regulating customs brokerage activities is complicated by the dispersion of its provisions among various legal acts, which leads to ambiguous interpretation and application of these provisions in practice. Formation of legislation as the legal basis for customs brokerage activities is the first and most important stage in the creation of an integrated legal system ensuring effective regulation of this type of activity.

Key words: system of legislation, systematisation of legislation, commercial legislation, sources of law, legislation regulating customs brokerage, modernisation of legal regulation of customs brokerage.

Постановка проблеми. Теорія права визнає законодавство високоорганізованою багаторівневою системою взаємопов'язаних елементів [1, с. 40]. Загально-філософський погляд на теорію систем доводить, що таке утворення є цілісною множинністю пов'язаних між собою елементів, що має внутрішню упорядкованість, особливі зв'язки та відносно стійку єдність [2, с. 27]. Екстраполяція означених підходів на категорію «система законодавства» дозволила вченим сформулювати визначення цього фундаментального феномену у його широкому розумінні, як упорядкованого і погодженого комплексу нормативно-правових приписів, які містяться в законах і розподілені

залежно від предмета і метода правового регулювання по інститутах та галузях (підгалузях) законодавства [3, с. 48].

За погодженим науковим підходом, законодавство є не лише певною сукупністю нормативних актів, натомість, воно являє собою упорядковану систему, що має багаторівневу та належно організовану структуру, яка функціонує одночасно в єдності декількох «площин» – ієрархічній (вертикальній) та галузевій (горизонтальній) [4, с. 271].

Традиційна (ієрархічна) побудова законодавства України являє собою систему нормативно-правових актів, яка формується залежно від їх юридичної сили, тобто визначається компетенцією суб'єктів (органів державної влади,

органів місцевого самоврядування тощо), які одним із своїх завдань мають функцію нормотворення. Отже, така система вибудовується за суб'єктивним критерієм. Головне місце в ієрархічній структурі системи законодавства посідає Конституція України і закони (кодифіковані закони), що встановлюють наріжні засади правового регулювання суспільних відносин. Вони мають вищу юридичну силу і становлять першооснову усього законодавства [5, с. 20].

Оновлене законодавство цілком підтримало науково-погоджену концепцію у цій частині. Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX [6] (Закон «Про правотворчу діяльність») законодавство України – це взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів.

Така система структурується від актів вищої до актів нижчої юридичної сили. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону «Про правотворчу діяльність», юридична сила – це властивість нормативно-правових актів та встановлених ними норм права, що є основою для визначення співвідношення їх взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів, зумовленого сукупністю ознак.

Систематизація законодавства за галузевою (горизонтальною) структурою, яка Законом «Про правотворчу діяльність» не визначається, проте, обґрунтовується доктриною права, формується за предметним критерієм, отже, основою побудови такої системи виступає предмет правового регулювання суспільних відносин певного виду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики джерел правового регулювання як явища складного та багатоаспектного, неодноразово ставало предметом вивчення провідних юристів-науковців. Джерела правового регулювання студіювалися у працях В. Г. Буткевича, О. М. Вінник, О. В. Зайчука, Л. А. Луць, В. М. Марчука, В. С. Нерсисянца, Н. М. Пархоменко, В. М. Сирих, В. С. Щербини та інші. Проте, види та особливості джерел правового регулювання митної брокерської діяльності залишаються не дослідженими у сучасній національній правовій доктрині.

Метою статті є дослідження актуальної теоретико-методологічної проблеми формування системи законодавства України, що регулює митну брокерську діяльність.

Виклад основного матеріалу. Предметом правового регулювання митної брокерської діяльності є відносини, що виникають у процесі організації та безпосереднього здійснення митної брокерської діяльності між митними брокерами та іншими учасниками митних відносин у митному просторі України.

Побудова системи законодавства, за будь-яким принципом (ієрархічним або галузевим), детермінується умовами об'єктивної соціально-економічного розвитку суспільства. Тобто, система права характеризує сутнісну внутрішню сторону об'єктивного права, система законодавства відбиває його зовнішню сторону (форму) [7, с. 217].

Наведене вище доводить, що головним принципом упорядкування законодавства України (як загальної дії так і спеціального) є принцип системності. Відповідно, право як система характеризується високим ступенем внутрішньої впорядкованості та взаємозв'язку своїх елементів, що є її невід'ємною ознакою [8, с. 24–25], адже, право не є сукупністю ізольованих норм, а являє собою органічну єдність взаємопов'язаних і взаємозалежних правил, об'єднаних у галузі, підгалузі та інститути права. Отже, і законодавство як інструмент зовнішнього вираження права характеризується системністю.

Саме тому, на нашу думку, методологічною основою побудови концепції господарського законодавства, що регулює митну брокерську діяльність виступає принцип системності [9, с. 54].

Повертаючись до проблематики дослідження слід вказати, що господарська діяльність будь-якого виду, в тому

числі митна брокерська діяльність, як особливий вид підприємництва, виступає базовим поняттям науки господарського права і потребує спеціального правового регулювання. Множинність форм господарювання породжує різноманітність суспільних відносин, що є визначальним фактором для формування різноманітних правових інститутів, які формалізуються спеціальним законодавством.

Приймаючи до уваги той факт, що митна брокерська діяльність, як інститут господарського права, має свій предмет (покликана задовольняти значущі суспільні потреби та виконувати важливі функції в економіці держави), вона потребує належного правового впорядкування, що і зумовило формування в Україні інституту законодавства про митну брокерську діяльність. Це спеціальне законодавство (інститут) має свій спеціальний об'єкт регулювання – митну брокерську діяльність, який чітко окреслений за змістом, колом осіб, умовами легітимації та функціонування тощо.

Аналізуючи законодавство, в контексті його систематизації, доцільно торкнутися проблематики джерел правового регулювання, адже саме джерела правового регулювання є первинним матеріалом для систематизації законодавства. Законодавство виступає основним, проте, лише одним із видів джерел правового регулювання.

В структурі джерел господарського права виділяють [10, с. 155–156] окремі блоки, до яких відносять: 1) формально-юридичні (інституційні) джерела, які збігаються з формою права як способом внутрішньої організації та зовнішнього виразу правил поведінки, що містяться в нормах права; 2) інші соціальні (неюридичні) джерела, що існують в якості певних фактів соціальної дійсності (моралі, звичаю).

До джерел права, які характеризуються формально-юридичним критерієм, зазвичай, відносять законодавство тощо [11, с. 15]. В контексті цього аспекту слід торкнутися питання про міжнародні договори як джерело господарського права України. Такі джерела стають джерелами правового регулювання митних брокерських відносин, а відтак, і митної брокерської діяльності, аналіз яких буде подано нами нижче.

Визначити та охарактеризувати основні джерела правового регулювання митної брокерської діяльності видається неможливим без дослідження основних джерел правового регулювання митних брокерських відносин. Як відзначав Г. Л. Знаменський, здатність регулювати діяльність, а не лише відносини, виділяє господарське (підприємницьке) право від цивільного, яке за своєю природою призначене для регулювання майнових та особистих немайнових відносин [12, с. 10].

Питання джерел права традиційно є одним з центральних у юридичній науці, що привертає стійкий інтерес дослідників. Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених різним аспектам цієї проблематики, серед наукової спільноти існують суттєві розбіжності щодо визначення, класифікації та ієрархії джерел. Найбільш поширеною класифікацією джерел права є поділ їх на правові звичаї, нормативно-правові акти, правові прецеденти та нормативно-правові договори. Разом з тим, у науковій літературі також згадуються такі джерела права, як правова доктрина, принципи права та релігійні норми, судова практика [13, с. 26].

З урахуванням вищевикладеного, у нашому дослідженні, як джерела правового регулювання митної брокерської діяльності, будуть розглянуті: законодавство про митну брокерську діяльність та міжнародні договори як джерела правового регулювання митних брокерських відносин.

Практичне застосування законодавства, що регулює митну брокерську діяльність, ускладнюється розпорощеністю його норм серед різних нормативно-правових актів, що призводить до неоднозначного тлумачення та засто-

сування цих норм на практиці. Формування законодавства, як правової основи митної брокерської діяльності є першим і найважливішим етапом створення цілісної правової системи, що забезпечує ефективне регулювання даного виду діяльності. Норми, що складають цю основу, визначають юридичний статус суб'єктів, права, обов'язки та відповідальність суб'єктів, а також умови виникнення, зміни та припинення відповідних правовідносин.

Нормативно-правовий акт є первинним джерелом права у сфері митної брокерської діяльності. Якщо посилається на офіційно-визначену позицію законодавця, то у відповідності до ч. 2 ст. 8 Закону «Про правотворчу діяльність» нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі (крім випадків, визначених частиною другою статті 47 цього Закону), який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію.

Доктрина господарського права також долучилася до формулювання дефініції «нормативно-правовий акт». За науковою позицією А. Г. Бобкової, нормативно-правовий акт – офіційно прийнятий компетентними органами (законодавчим, виконавчою влади та ін.) правотворчий документ, який регулює господарські відносини [14, с. 85]. На нашу думку, прийняття нормативно-правового акту, як джерела права, забезпечує введення в дію нових або зміну чинних господарсько-правових норм, що безпосередньо впливають на правовий статус митних брокерів та характер їхніх відносин з учасниками зовнішньоекономічної діяльності, митницею, компетентними органами виконавчої влади та іншими учасниками митних правовідносин. Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють митну брокерську діяльність, дозволяє визначити правові межі такої діяльності, права та обов'язки митних брокерів, відповідальність за їх порушення тощо.

З метою чіткого визначення нормативно-правової бази, яка регулює відносини в сфері митної брокерської діяльності, необхідно провести аналіз поняття «господарське законодавство». В. С. Щербина вказує, що господарське законодавство є системою нормативних актів, які згідно із законом є інституційними джерелами господарського права. Автор доводить, що господарське законодавство являє собою самостійну галузь – систему нормативних актів, правила яких регулюють господарські відносини щодо організації та здійснення господарської діяльності в галузі суспільного виробництва і обігу [15, с. 93]. О. М. Вінник, в свою чергу, формулює дефініцію господарського законодавства як сукупності нормативно-правових актів та правових норм, які регулюють відносини щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності та керівництва (в тому числі організації) такою діяльністю [16, с. 32–33].

Відносини, що характеризуються наведеною специфікою, врегульовуються господарським законодавством. До системи господарського законодавства науковці відносять Конституцію України [17]; міжнародні договори; закони України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; акти Кабінету Міністрів України; декрети та постанови; відомчі нормативно-правові акти, що врегульовують господарську діяльність у певній галузі; регіональні нормативно-правові акти; локальні нормативно-правові акти, що приймаються суб'єктами господарювання чи їх засновниками (до яких можна віднести статути; накази, розпорядження компетентних органів управління суб'єкта господарювання; корпоративні правила тощо) [15, с. 97; 16, с. 35–37; 18, с. 43–44; 19, с. 27].

Натомість, новітнє регулювання до загальної системи законодавства України не відносить локальні нормативні акти, які закріплюють правила поведінки суб'єкта господарювання і призначені тільки для внутрішнього вико-

ристання. Локальне нормотворення виступає механізмом конкретизації та деталізації загальних правових норм на рівні окремого суб'єкта господарювання, що відображає його індивідуальні особливості та потреби. Локальне нормативне регулювання господарської діяльності з юридичної точки зору є своєрідним елементом господарського законодавства. Зазначені акти приймаються, як правило, тими суб'єктами, статутні процедури функціонування яких вони регулюють. Джерелом юридичної сили вказаних нормативних актів є нормотворчі повноваження тих осіб, що їх видали [16, с. 37].

Враховуючи вищевказане, а також запропоноване нами визначення предмета господарсько-правового регулювання митної брокерської діяльності у митному просторі України, будемо розуміти господарське законодавство, що регулює митну брокерську діяльність, як систему нормативно-правових актів та норм права, що регулюють відносини, які виникають у процесі організації та безпосереднього здійснення митної брокерської діяльності між митними брокерами та іншими учасниками митних відносин у митному просторі України.

Розглядаючи законодавство, що регулює митну брокерську діяльність, доцільно погодитися з О. М. Вінник у тому, що критеріями для його систематизації можуть бути юридична сила відповідних актів, предметна спрямованість нормативно-правового регулювання та інші критерії [16, с. 35].

Для цілей нашого дослідження пропонується застосувати зазначений предметний критерій як інструмент систематизації нормативно-правових актів за ознакою регулювання ними загальних засад господарської діяльності, специфіки підприємницької діяльності загалом та особливостей митно-брокерської діяльності.

Можна констатувати, що на сьогодні митна брокерська діяльність у сфері господарювання регулюється законодавством, яке: 1) за сферою дії розмежовується на: загальне законодавство про підприємництво; спеціальне законодавство про митну брокерську діяльність (як окремий вид підприємництва); спеціалізоване, яке охоплює окремі норми права і є частиною законодавства, що врегульовує зобов'язальні відносини у сфері здійснення митної брокерської діяльності, та поширюється на інших учасників митних правовідносин та частиною законодавства про порядок митного декларування. Такі норми можуть входити як до блоку законодавства загальної дії, так і до блоку спеціального законодавства; 2) за колом осіб на: законодавство загальної дії, яке поширюється на всіх осіб, що з'являються у сфері митної брокерської діяльності; відомче законодавство, дія якого поширюється безпосередньо лише на суб'єктів митної брокерської діяльності; локальне нормативне регулювання.

За юридичною силою (ієрархічною побудовою) системою законодавства України (нормативно-правових актів), що регулює митну брокерську діяльність, традиційно, можна поділяти на три блоки: закони та підзаконні акти, в якому, як специфічну ланку, слід виокремити локальне нормативне регулювання.

До першого блоку входить законодавство, що встановлює загальні засади правового регулювання організації та здійснення господарської діяльності як такої. Цей блок нормативно-правових актів та норм права поширюється на усіх суб'єктів господарювання, в тому числі і митних брокерів, незалежно від їх організаційно-правової форми, форми власності, виду та специфіки діяльності. До нього належать:

норми Конституції України про власність, про підприємництво, про компетенцію вищих органів державної влади у нормативному регулюванні підприємницької діяльності та інше: ст. ст. 6, 13, 14, 41, 42, 85, 92, 116;

Господарський кодекс України [20]: ст. ст. 2, 3, 6, 7, 8–20, 42–51, 55–59, 79, 80, 83, 84, 86, 89, 133–135, 139–145,

147, 173–178, 179–188, 193–206, 208, 216–223, 224–241, 244–250, 295–305, 377–389;

Цивільний Кодекс України [21]: ст. ст. 2, 4, 7, 10, 80–112, 113–118, 140, 141, 152–154, 155–162, 179–193, 202–214, 237–250, 316–325, 509–525, 526–545, 598–609, 626–654, 901–907, 1000–1010, 1011–1028;

закони, які можна кваліфікувати як загальні, що регулюють діяльність усіх суб'єктів підприємництва, незалежно від виду діяльності, який вони здійснюють. Це Закони України: «Про господарські товариства» [22], «Про акціонерні товариства» [23], «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [24], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [25], «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [26], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [27] тощо;

укази Президента України: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 року «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану» [28] тощо;

розпорядження Президента України: «Про делегацію України для участі у переговорах про приєднання України до Угоди про партнерство у сфері цифрової економіки» [29] тощо;

постанови Кабінету Міністрів України: «Про порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва» [30] тощо;

розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» [31] тощо;

нормативні акти господарських міністерств, відомств.

Другим є блок законодавства України про митну брокерську діяльність. В даному разі мова йде про спеціальне законодавство, норми якого поширюються виключно на суб'єктів, які безпосередньо здійснюють митну брокерську діяльність або з'являються у сфері такої діяльності як її учасники. До нього належать:

Митний кодекс України [32]: ст. ст. 12, 14, 19–3, 19–5, 19–6, 31, 33–1, 34, 58, 206–1, 404, 408, 416–419;

закон України: «Про митний тариф України» [33], «Про зовнішньоекономічну діяльність» [34], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через митний кордон України» [35] тощо;

постанови Верховної Ради України: «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [36] тощо;

укази Президента України: «Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів» [37] тощо;

розпорядження Президента України: «Про вдосконалення митного забезпечення, яке застосовується до товарів та інших предметів, що перебувають під митним контролем» [38] тощо;

постанови Кабінету Міністрів України: «Про внесення змін до переліку лікарських засобів та медичних виробів, що ввозяться та постачаються на митну територію України під час воєнного стану» [39] тощо;

розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про схвалення проекту Рішення Комітету асоціації Україна-ЄС у торговельному складі про внесення змін до Додатка XV (Наближення митного законодавства) до Глави 5 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Євро-

пейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» тощо;

накази Міністерства фінансів України: «Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності» [40], «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, порядок і умови застосування її систем» [41] тощо;

накази Державної митної служби України: «Про створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність в сфері державної митної справи» [42] тощо;

локальні нормативні акти митних брокерів.

Третій блок законодавства про митну брокерську діяльність являє собою сукупність спеціалізованих норма права, що регулюють: 1) зобов'язальні відносини у сфері здійснення митної брокерської діяльності; 2) порядок здійснення митного декларування. Норми цього блоку поширюються на всіх учасників митних брокерських правовідносин і до нього належать:

норми Цивільного Кодексу України: ст. ст. 509–625, 626–654;

норми Господарського Кодексу України: ст. ст. 173–178, 179–188;

закони України: «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів» [43] тощо;

постанови Верховної Ради України: «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України та інших законів України щодо особливостей здійснення митного декларування легкових автомобілів засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг» [44] тощо;

постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження спеціальної (спрощеної) форми митної декларації для декларування товарів, призначених для підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні (Спеціальна (спрощена) форма митної декларації)» [45] тощо;

накази Міністерства фінансів України: «Про затвердження Змін до Порядку заповнення митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності» [46] тощо.

Отже, проведений аналіз системи законодавства України про митну брокерську діяльність дозволяє виявити двоаспектний характер розмежування загальних та спеціальних норм у правовому регулюванні митних брокерських відносин.

Проведений аналіз законодавства про митну брокерську діяльність як джерела правового регулювання та запропонована нами система законодавства (за його ієрархічною побудовою), потребує звернення до питання про міжнародні договори у переліку джерел правового регулювання в цілому і митної брокерської діяльності зокрема. Адже міжнародні договори займають особливе місце в системі джерел правового регулювання, сприяючи його вдосконаленню і адаптації до суспільних потреб та належному регулюванню суспільних відносин.

Так, відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Вказану норму продубльовано також у ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [47]. Згідно ч. 3 ст. 9 Закону «Про правотворчу діяльність» чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

є частиною законодавства України. Частиною національного законодавства України є також інші чинні міжнародні договори України.

Щодо міжнародних договорів, які є джерелами митного права і положення яких поширюються на діяльність митних брокерів, при наданні ними посередницьких послуг у митному просторі України, то серед них можна виділити наступні: Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 року (Закон України «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами» від 30 серпня 2022 року № 2554-IX [48]); Конвенція про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року (Закон України «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту» від 30 серпня 2022 року № 2555-IX [49]); Митна Конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП 1975 року) від 14 листопада 1975 року (Закон України «Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року)» від 15 липня 1994 року № 117/94-ВР [50]); Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 року (Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур» від 5 жовтня 2006 року № 227-V [51]); Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 року (Указ Президента України «Про приєднання України до Міжнародної Конвенції про гармонізовану систему опису та кодування товарів» від 17 травня 2002 року № 466/2002 [52]); Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року від 15 грудня 1950 року (Постанова Верховної Ради України «Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року» від 19 червня 1992 року № 2479-ХІІ [53]) тощо.

Загальний тренд державної митної політики щодо впровадження європейських практик у здійсненні митної справи в Україні та наближення національного законодавства до законодавства Європейського союзу, на виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію, доводить, що правове регулювання митної брокерської діяльності знаходиться у стадії активного становлення, воно вбирає в себе європейський досвід регулювання таких відносин.

Викладене доводить, що міжнародно-правові акти мають значний вплив на формування законодавства і є джерелом правового регулювання митної брокерської діяльності. Декларована державна політика щодо євроінтеграції обумовлює необхідність гармонізації національного митного законодавства з нормами міжнародного права, передусім права ЄС. Цей процес супроводжується активним трансфером міжнародних норм, стандартів, термінології та практик у сферу національного митного брокерства. В результаті, вітчизняний ринок митних брокерських послуг поступово наближається до міжнародних моделей, що сприяє підвищенню його конкурентоспроможності та інтеграції в глобальний митний простір.

Дослідження системи господарського законодавства, що регулює митну брокерську діяльність та проблематики окремих видів джерел її правового регулювання потребує аналізу питання, щодо удосконалення такої системи, адже, наближення національного законодавства до законодавства ЄС, на виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію, передбачає розробку та прийняття нового МК України, заснованого на принципах МК ЄС. Процес адаптації чинного МК України до європейських стандартів наразі відбувається поетапно. Поточні зміни є першим кроком до гармонізації національного митного законодав-

ства з *acquis communautaire* ЄС. Очікується, що ухвалення нового Митного кодексу України забезпечить плавний перехід до єдиного митного простору ЄС.

З огляду на викладене, слід зазначити, що такий напрям модернізації законодавства про митну брокерську діяльність, дозволить: належним чином систематизувати законодавство; уникнути множинності нормативно-правових актів, що видаються правотворчими органами; відмовитися від дублюючих положень у чинному законодавстві України виникненням прогалів. Доцільність здійснення такої систематизації, крім іншого, пов'язана також із необхідністю поліпшення правореалізації, наданням допомоги судовим органам оперативно та правильно тлумачити норми права.

Митна брокерська діяльність як форма реалізації окремого виду посередницьких відносин у сфері господарювання потребує нового системного підходу до її правового регулювання. Наведені шляхи модернізації законодавства про митну брокерську діяльність можна реалізувати, на нашу думку, виключно на тлі розробки та запровадження Стратегії вдосконалення та розвитку митної брокерської діяльності до 2030 року як певної моделі (Стратегія), яка може стати ґрунтовною основою для розробки і впровадження державної цільової програми її розвитку.

Вихідним пунктом розробки Стратегії є необхідність активізації науково-практичних робіт по консолідації і компактизації законодавства про митну брокерську діяльність. Саме з огляду на вказане, метою розробки Стратегії є впровадження інноваційної моделі правотворчого процесу, заснованої на сталих наукових засадах, що забезпечує ефективне регулювання господарської діяльності, стимулює економічне зростання та сприяє стабільному розвитку країни.

Досягнення вказаної загальної мети модернізації законодавства про митну брокерську діяльність дозволить активізувати реалізацію таких спеціальних цілей: 1) створення привабливого і доступного ринку митних брокерських послуг; 2) усунення адміністративних бар'єрів для здійснення окремих видів митної брокерської діяльності та створення рівних умов для всіх суб'єктів ринку митних брокерських послуг; 3) упровадження надійної системи мотивацій діяльності суб'єктів митних брокерських послуг; 4) досягнення високої конкурентоспроможності українських митних брокерів, приведення вітчизняного ринку митних брокерських послуг у відповідність із найкращими європейськими і світовими стандартами.

Сформульована мета дає змогу визначити основні завдання модернізації правового регулювання митної брокерської діяльності у митному просторі України: активізація ділової активності митних брокерів; розвиток митного підприємництва; встановлення суспільного-господарського порядку на ринку митних брокерських послуг; посилення захисту прав і законних інтересів суб'єктів та учасників митних посередницьких відносин; удосконалення системи захисту прав та законних інтересів клієнтів митних брокерів; досягнення стабільності дії актів митного законодавства та їх внутрішньої узгодженості; здійснення процедури адаптації чинного законодавства України про митну брокерську діяльність до права ЄС; усунення множинності актів митного законодавства.

На нашу думку, належна реалізація сформульованих вище мети і завдань дасть змогу: оновити нормативно-правову базу регулювання і нагляду за діяльністю учасників ринку митних брокерських послуг; удосконалити систему легітимізації митних брокерів та порядок допуску до професії; послідовно впроваджувати новітні інформаційні технології з управління митною брокерською діяльністю; сформувати сприятливі умови для розвитку митного посередництва; активізувати розвиток систем внутрішнього контролю за діяльністю митних брокерів та сприяти становленню прозорої системи їх корпоративного управління; оптимально поєднати ринкове саморегулювання діяльності

митних брокерів та державне регулювання макроекономічних процесів; здійснити реформування митної галузі України в цілому; прискорити інтеграцію ринку митних брокерських послуг України у європейський та світовий митні ринки; утвердити суспільний господарський порядок на ринку митних брокерських послуг України.

Саме тому, на нашу думку, з метою належного оновлення правовідносин у сфері митної брокерської діяльності Стратегія, як цілісний нормативно-правовий акт, має містити конкретні шляхи модернізації, які законодавець може сприйняти як дороговказ на шляху оновлення митного законодавства України на базі митного законодавства ЄС.

Власним завданням у частині розробки Стратегії вбачаємо аналіз окремих напрямів митної брокерської діяльності, які потребують негайного оновлення з огляду на специфіку митних правовідносин у митному просторі України та внесення конкретних пропозицій щодо зміни та/або доповнення чинного митного законодавства. Вважаємо, що саме такий підхід може стати необхідною теоретичною основою розробки Стратегії вдосконалення та розвитку митної брокерської діяльності до 2030 року, як це передбачено ст. 2 Закону України «Про державні цільові програми» [54] та абз. 1 ч. 1 ст. 1, абз. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [55].

В основу розробки Стратегії мають бути покладені правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи соціально-економічного розвитку ринку митних брокерських послуг України. Стратегія має передбачати модернізацію правового регулювання митної брокерської діяльності на середньострокову перспективу

та визначати пріоритети розвитку окремих видів та напрямів такої діяльності, особливо тих, що мають соціальну та економічну спрямованість, а також пріоритетні заходи, які, на нашу думку, необхідно вжити законодавцям для забезпечення соціальної та економічної безпеки країни в умовах повоєнного економічного відновлення країни.

Висновки. Аналіз чинного законодавства свідчить про домінуючу роль норм господарського права у регулюванні митної брокерської діяльності. Цивільний кодекс України застосовується до відносин, що виникають у цій сфері, як нормативно-правовий акт загальної дії. Однак фрагментарність правового регулювання, що обумовлена розподілом норм між різними галузями права, ускладнює правозастосовну практику та створює певні правові прогалини.

З урахуванням наведеного нагальною потребою сьогодення є удосконалення правової основи митної брокерської діяльності, основних засад правового регулювання цього особливого виду посередницької діяльності та їх конкретизації у подальшому на рівні підзаконних нормативно-правових актів. При цьому слід враховувати європейський досвід, зокрема положення МК ЄС, який систематизує правове регулювання діяльності митних представників.

Проведений аналіз національного законодавства, що регулює митну брокерську діяльність, виявив нагальну потребу в подальшому вдосконаленні нормативно-правової бази. З огляду на стратегічну роль цього сегмента економіки в забезпеченні ефективного функціонування держави, необхідно створити таку правову систему, яка б адекватно відображала сучасні виклики міжнародної торгівлі та забезпечувала баланс інтересів усіх суб'єктів митних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подковенко Т. О. Система законодавства України: стан та шляхи вдосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 09/2005. № 9. С. 40-44. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8190/1/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%94%D0%90%D0%92%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf>.
2. Зіменко О. В. Система права та правова система: поняття та особливості співвідношення. *Вісник Запорізького національного університету* № 4, 2011. С. 27-34. URL: <https://law.journalsofznu.vp.ua/archive/visnik-4-2011-2/4.pdf>.
3. Слабко С. М., Ломоносова Л. Б. Проблемні аспекти визначення методу правового регулювання комплексної галузі права. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 47-51. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/11.pdf.
4. Суходубова І. В. Системні властивості законодавства та його співвідношення із системою права. *Економічна теорія та право*. 2015. № 1 (20). С. 268-279. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/1-268-279.pdf>.
5. Солоненко О. М. Деякі питання офіційної інтерпретації юридичної сили. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69) № 2. С. 18-25. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/2_2019/5.pdf.
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
7. Дія права: інтегративний аспект: монографія/ кол. авт.; відп. ред. Н. М. Оніщенко. К.: , 2010. 360 с.
8. Систематизація законодавства України як важлива складова правотворчої діяльності в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ: Алерта, 2024. 248 с. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/Systematyzatsiya-zakonodavstva.pdf>.
9. Тернавська В. М. Принципи сучасної правової політики України. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 51-56.
10. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти). К., 2006. 592 с.
11. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Правовий вплив у системі соціального впливу. *Соціально-правові студії*. 2021. № 2. С. 12-18. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3913/1/03.pdf>.
12. *Хозяйственное право: учеб.* / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. ; [под ред. В. К. Мамутова]. К., 2002. 912 с.
13. Борщевський І. В. Судова практика як джерело права. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. Том 17 № 7 (2012). С. 26-33. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/273/268>.
14. *Господарське право: практикум*. За заг. ред. А. Г. Бобкової. Х., 2018. 592 с.
15. Щербина В. С. *Господарське право: Підручник*. 6-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Юрінком Інтер. 2013. 640 с.
16. Вінник О. М. *Господарське право: курс лекцій*. Київ: Атіка, 2004. 624 с.
17. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
18. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. *Господарське право України (загальна частина): підручник*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 484 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1051/1/gosp%20pravo.pdf>.
19. Лебеденко В. І. *Господарське законодавство: комплексний сегментарний інститут господарського права*. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (серія Юриспруденція)*. 2013. № 6-2, т. 2. URL: www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-2-2/06.pdf.
20. *Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
21. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4750>.
22. *Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.
23. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
24. *Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.

25. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
26. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
27. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
28. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 року «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану»: Указ Президента України від 23 січня 2024 року № 21/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21/2024#n5>.
29. Про делегацію України для участі у переговорах про приєднання України до Угоди про партнерство у сфері цифрової економіки: Розпорядження Президента України від 16 вересня 2024 року № 98/2024-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98/2024-%D1%80%D0%BF#Text>.
30. Про порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
31. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>.
32. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
33. Про Митний тариф України: Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text>.
34. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.
35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через митний кордон України: Закон України від 3 лютого 2011 року № 2973-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-17#Text>.
36. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Постанова Верховної Ради України від 24 квітня 2024 року № 3665-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-17#Text>.
37. Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів: Указ Президента України від 9 липня 2019 року № 505/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505/2019#Text>.
38. Про вдосконалення митного забезпечення, яке застосовується до товарів та інших предметів, що перебувають під митним контролем: Розпорядження Президента України від 30 грудня 1998 року № 598/98-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/598/98-%D1%80%D0%BF#Text>.
39. Про внесення змін до переліку лікарських засобів та медичних виробів, що ввозяться та постачаються на митну територію України під час воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2024 року № 980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2024-%D0%BF#Text>.
40. Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності: Наказ Міністерства фінансів України від 27 вересня 2021 року № 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#n4>.
41. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, порядок і умови застосування її систем: Наказ Міністерства фінансів України від 19 травня 2023 року № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-23#n17>.
42. Про створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність в сфері державної митної справи»: Наказ Державної митної служби України від 10 грудня 2012 року № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0708342-12#Text>.
43. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3345-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3345-20#Text>.
44. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України та інших законів України щодо особливостей здійснення митного декларування легкових автомобілів засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг: Постанова Верховної Ради України від 24 квітня 2024 року № 3660-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3660-IX#Text>.
45. Про затвердження спеціальної (спрощеної) форми митної декларації для декларування товарів, призначених для підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні (Спеціальна (спрощена) форма митної декларації): Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 741. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2011-%D0%BF#Text>.
46. Про затвердження Змін до Порядку заповнення митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності: Наказ Міністерства фінансів України від 28 травня 2012 року № 614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1014-12#Text>.
47. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
48. Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами: Закон України від 30 серпня 2022 року № 2554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text>.
49. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30 серпня 2022 року № 2555-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text>.
50. Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року): Закон України від 15 липня 1994 року № 117/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
51. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур: Закон України від 5 жовтня 2006 року № 227-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-16#Text>.
52. Про приєднання України до Міжнародної Конвенції про гармонізовану систему опису та кодування товарів: Указ Президента України від 17 травня 2002 року № 466/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2002#Text>.
53. Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року: Постанова Верховної Ради України від 19 червня 1992 року № 2479-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-12#Text>.
54. Про державні цільові програми: Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>.
55. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.